

Олександр Світличний,
доктор юридичних наук,
професор кафедри
цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

УДК:340.134:343.45

Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України

Розвиток в Україні ринкових відносин, формування інформаційного типу суспільства та конкурентна боротьба між господарюючими суб'єктами господарювання різних форм власності, поставило за потребу забезпечити охорону та захист прав власників на інформаційні ресурси. Одним з важливіших чинників, які забезпечують належний рівень безпеки суб'єкта господарювання є захист інформації, яка є секретною (комерційною таємницею). Важливою особливістю комерційної таємниці є те, що до винної особи може бути застосована юридична відповідальність різної галузевої належності. Правовідносини у сфері комерційної таємниці регулюються нормами Цивільного, Кримінального, Господарського кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, підзаконними нормативно-правовими актами та низкою законів. Серед яких слід

відзначити Закони України: «Про інформацію» [1]; «Про інвестиційну інформацію» [2]; «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3]; «Про науково-технічну інформацію» [4].

Зважаючи, що секретна інформація регулюється різними правовими інститутами, питання врегулювання правового режиму її охорони та захисту розглядалися в юридичній літературі науковцями різних галузей права, зокрема, В. Волженкіним, Д. Гетманцевим, І. Дахном, А. Нерсесяном, А. Ліпканом, А. Маруцаком, С. Кізловою, П. Крайневим, Л. Топаловою, В. Харченком та ін. Однак дискусійність питань пов'язаних з інформацією, яка є секретною, не втрачає своєї актуальності.

На сьогодні вирішення проблемних питань комерційної таємниці має практичне значення, оскільки питання захисту секретної інформації суб'єкта господарювання відповідає найважливішим потребам сучасності.

Реформування економічних відносин, побудова цивілізованих ринкових відносин, правове регулювання комерційної таємниці різними правовими інститутами, а також відсутність законодавчого акта для практичного застосування юридичних механізмів охорони і захисту комерційно-цінної конфіденційної інформації та відсутність єдиного уніфікованого підходу до визначення змісту комерційної таємниці зумовлює актуальність цієї статті.

В сучасних ринкових умовах конфіденційна інформація відіграє дедалі вагомішу роль в інформаційному суспільстві. Для того, щоб певна інформація вважалася комерційною таємницею і підлягала охороні, вона повинна відповідати певним правовим вимогам. Визначення інформації секретною, є важливим елементом у системі заходів, що здійснюється власником комерційної інформації для її охорони. Правильне визначення інформації секретною суттєво підвищує ефективність такої системи.

Закономірність розгляду змісту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та безпосередньої сутності цього об'єкта права інтелектуальної власності обумовлена необхідністю визначення правової характеристики порушень передбачених нормами цивільного та господарського, адміністративного та кримінального права.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є особи, які законно контролюють інформацію, що є секретною в тому розумінні, що вона не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність і є предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності.

Сутність права на комерційну таємницю полягає в забезпеченні суб'єкту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю можливості

засекретити цю інформацію від сторонніх осіб і вимагати, щоб ці особи утримувалися від використання незаконних методів одержання даної інформації. Зміст права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (майнові права) полягає у тому, що лише суб'єкт права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (власник) комерційної таємниці має:

1) право на використання комерційної таємниці;

2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;

3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Д. Гетманцев вирізняє такі принципові ознаки комерційної таємниці:

наявність «комерційної цінності»; секретність; зміст і обсяг комерційної таємниці встановлюється володільцем інформації на власний розсуд; володільцю комерційної таємниці належать усі права щодо розпорядження нею; правовий режим комерційної таємниці визначається ГК України та ЦК України;

суб'єктивне право особи на комерційну таємницю має специфічні визначені законом способи захисту [5, с. 14–15].

Визначення поняття «комерційна таємниця» міститься у ч. 1 ст. 505 ЦК України, відповідно до якої комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [6]. Ст. 10 Закону України «Про інформа-

цію» та ч. 2 ст. 505 ЦК України в цілому відображають інформацію, яка може бути комерційною таємницею і відносять до них відомості науково-технічного, організаційного, комерційного, виробничого, статистичного та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Зазначена категорія об'єктів права інтелектуальної власності отримала у нормах вітчизняного законодавства визначення «комерційна таємниця», тоді як у більшості інших держав застосовується визначення «ноу-хау» (knowhow) [7, с. 3].

Визначення комерційної таємниці міститься і в ст. 36 ГК України [8], яка визначає, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкту господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею.

До цієї групи належить насамперед право інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» відносить неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та використання комерційної таємниці до типових проявів недобросовісної конкуренції [3]. При цьому комерційна таємниця не збігається з іншими видами інформації з обмеженим доступом, які не є результатом інтелектуальної діяльності і не можуть бути віднесені до об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, «банківська таємниця» вживається в ст. 1076 ЦК України, «банківська таємниця» та «інформація» у статтях 60–62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9], «комерційна або банківська таємниця» в статтях 231 та 232 КК України [10], «адвокатська таємниця» у ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» [11], «державна таємниця» у ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» [12] тощо.

Передбачене у ст. 36 ГК України порушення, щодо комерційної таємниці, полягає в: 1) неправомірному збиранні відомостей; 2) розголошенні комерційної таємниці; 3) схиленні до розголошення комерційної таємниці; 4) неправомірному використанні комерційної таємниці. Правопорушення вважається таким, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Регулювання відносин щодо використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності регулюється гл. 16 ГК України. Безпосередньо ст. 162 цього кодексу передбачає правомочності суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці, відповідно до якої суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Норми ЦК України, визначаючи перелік майнових прав, пов'язаних з правом інтелектуальної власності щодо комерційної таємниці, не встановлюють правовий режим комерційної таємниці, порядок віднесення інформації до комерційної таємниці, підстави виникнення права суб'єктів на комерційну таємницю та порядок доступу до комерційної таємниці, водночас передбачають цивільно-правову відповідальність за завдану майнову шкоду у вигляді відшкодування збитків, заподіяних суб'єкту господарювання.

Що стосується дисциплінарної та матеріальної відповідальності, в межах діючого КЗпП України, трудове зако-

нодавство не передбачає правових наслідків порушення працівниками обов'язків щодо дотримання комерційної таємниці, проте, матеріальна відповідальність може бути реалізована, якщо при прийнятті на роботу особа підписала контракт, який передбачав застосування матеріальної відповідальності у разі порушення особою інформації, яка на відповідному підприємстві визнана, що відповідно до чинного законодавства України становить комерційну таємницю і якій ці відомості було довірено в установленому порядку або стали відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

На зв'язок адміністративного законодавства з господарським вказує й ч. 3 ст. 164-3 КУпАП, відповідно до якої отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Проступок, крім передбаченої ч. 3 ст. 164-3 КУпАП об'єктивної сторони правопорушення полягає в завданні шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю). При цьому склади правопорушень, передбачених цією статтею слід вважати адміністративними деліктами з формальним складом, оскільки в них відсутні ознаки настання шкідливих матеріальних наслідків.

Чинне законодавство, встановлюючи здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між її суб'єктами, передбачає різні види юридичної відповідальності за порушення комерційної таємниці. Так, кримінальне законодавство у статтях 231 та 232 КК України [10] передбачає відповідальність за незаконні дії щодо комерційної таємниці і розглядає останню як об'єкт права інтелектуальної власності є формально-матеріальними – вчинення дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого

використання цих відомостей (комерційне шпигунство), є злочином з формальним складом, а незаконне використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, є злочином, якщо такими діями спричинено істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності. Проте законодавець, на відміну від інших статей, у нормах статей кримінального закону не зазначає такий розмір у кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тобто, питання про наявність «істотної шкоди» чи її відсутність вирішується у кожному випадку з урахуванням, зокрема заподіяної шкоди та майнового стану власника відповідних відомостей, що становлять комерційну таємницю. Такий підхід законодавця до визначення істотної шкоди у статтях 231 та 232 КК України призводить до суб'єктивізму при кваліфікації злочинів.

До того ж, передбачаючи кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо комерційної таємниці, законодавець відносить їх до злочинів у сфері господарської діяльності. Наприклад, здійснення господарської діяльності неможливе без реалізації господарюючим суб'єктом (фізичною особою-підприємцем) свого права на річ (майно) відповідно до закону та за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (права власності). Тобто, законодавець, розмістивши статті 231 та 232 в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України, підтверджує, що реалізація права на комерційну таємницю пов'язана певним чином зі здійсненням господарської діяльності і відносить до кола потерпілих – суб'єктів господарської діяльності.

Підтвердженням цієї тези також є те, що інститут правового режиму комерційної таємниці є господарсько-правовим, оскільки сферою використання комерційної таємниці є господарська діяльність, яка є предметом регулювання ГК України, який регу-

лює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Також метою встановлення правового режиму комерційної таємниці є досягнення економічно вагомого результату у господарській діяльності, що відповідає сутності господарсько-правових відносин. Суб'єктом права на комерційну таємницю є суб'єкт господарювання, який безпосередньо здійснює господарську діяльність [13, с. 28].

Незважаючи на широке коло правових інститутів та способів захисту комерційної таємниці, питання пов'язані з її захистом становить певну проблему. Відсутність спеціального нормативного акта, який регулював би відносини, що виникають із приводу комерційної таємниці, неповнота та невідповідність правових норм, які регулюють однакові суспільні відносини, породжують проблемні питання у правозастосовній діяльності.

Невипадково, науковці, в пошуках оптимального визначення обрану українським законодавцем термінологію щодо зазначення цього виду права інтелектуальної власності (комерційна таємниця), визначають як недосконалу та необґрунтовану. Так, В. Харченко, підтримуючи точку зору В. Дозорцева, вважає, що найбільш вдалим терміном, який за своїм змістом відповідає обсягу цього об'єкта права інтелектуальної власності, є «секрет промислу» або «таємниця промислу» [14, с. 111–115]. В. Б. Харченко зазна-

чає, що у такому випадку дійсна або потенційна цінність зазначеної інформації матиме зовсім інший зміст і не викликати будь-яких непорозумінь. Зазначений термін безумовно не такий сучасний та ефектний, як, наприклад, «ноу-хау», але в повному обсязі визначає зміст інформації з обмеженим доступом, яка є одним з об'єктів права інтелектуальної власності [15].

Викладене дає підставу констатувати, що комерційна таємниця є найбільш універсальним серед інших об'єктів права інтелектуальної власності, а законодавство України, що регулює питання пов'язане з інформацією посідає окреме місце у системі права і є міжгалузевим інститутом, до складу якого входять норми конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та інших галузей права.

Право на комерційну таємницю базується на фактичній монополії володільця інформації, а не на юридичній монополії на її використання. Забороняється лише посягати на цю монополію за допомогою незаконних заходів. На володільця інформації покладається обов'язок її збереження та охорони. Проте пошук оптимального визначення комерційної таємниці та відсутність єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання з незаконним отриманням, використанням та розголошенням інформації, яка є секретною, ставить питання про прийняття єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання пов'язані з охороною комерційної таємниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про інформацію* : Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. *Про інвестиційну діяльність* : Закон України від 8 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
4. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
5. Гетманцев Д. О. До питання про правовий режим комерційної таємниці за законодавством України / Д. О. Гетманцев // Адвокат. – 2008. – № 5 (92). – С. 14–15.
6. Цивільний кодекс України : Коментар / за заг. ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Одеса : Юридична література, 2003. – 1080 с.
7. Чобот О. А. «Ноу-Хау» та договір на його передачу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. А. Чобот // Університет внутрішніх справ. – Х., 1994. – 24 с.
8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 18, № 19–20.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page3>
12. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
13. Топалова Л. Д. Правовий режим комерційної таємниці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Л. Д. Топалова ; Донецьк. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2006. – 34 с.
14. Дозорцев В. А. Понятие секрета производства (ноу-хау) / В. А. Дозорцев // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – 2001. – № 8. – С. 105–119.
15. Харченко В. Б. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та категорія кримінального права / В. Б. Харченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/550-intelrktual/14589-2011-01-18-06-24-00.html>

Світличний О. П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України

Досліджується комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності. Розглянуто питання законодавчого регулювання комерційної таємниці, зазначається, що комерційна таємниця є міжгалузевим інститутом. Ставиться питання про прийняття єдиного законодавчого акта, який урегулював би проблемні питання комерційної таємниці.

Ключові слова: інформація, комерційна таємниця, законодавство, юридична відповідальність, власник комерційної таємниці, інтелектуальна власність, господарська діяльність.

Світличний О. П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності як міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України

Исследуется коммерческая тайна как объект права интеллектуальной собственности. Рассмотрены вопросы законодательного регулирования коммерческой тайны, указывается, что коммерческая тайна является межотраслевым

институтом. Ставится вопрос о принятии одного законодательного акта, который урегулировал бы проблемные вопросы коммерческой тайны.

Ключевые слова: информация, коммерческая тайна, законодательство, юридическая ответственность, собственник коммерческой тайны, интеллектуальная собственность, хозяйственная деятельность.

Svitlychnyi O. Commercial secret as item of intellectual property right and inter-branch institute in system of law and Ukrainian legislation

A commercial secret as an item of intellectual property right is investigated. The questions of the legislative regulation of the commercial secret were considered, it is marked, that the commercial secret is an inter-branch institute. A question is raised about passing of the unified legislative act that would decide problem issues related to the commercial secret.

Key words: information, commercial secret, legislation, legal responsibility, owner of commercial secret, intellectual property, economic activity.